

I. Általános szervezeti és elvi kérdések

A Fővárosi Tanács VB VIII. Városrendezési- és Építészeti Osztálya keretein belül működő Fővárosi Műemlék Felügyelőség elmúlt évi munkái során különleges súllyal szerepeltek az alapvető elvi és szervezeti kérdések. Ezek rendezése nélkül a főváros műemléki ügyeinek irányítása nem támaszkodhatott volna arra a szilárd bázisra, amelyről kiindulva felülemelkedhet a napi apró feladatokkal való versenyfutáson és a főváros nemzetközileg is jelentős műemléki ügyeinek tényleges gazdájává lehessen.

Így például véglegesen meg kellett határozni és írásban lefektetni a Fővárosi Műemlék Felügyelőség jogkörét és feladatkörét. A korábbi rendelkezések szerint az Országos Műemléki Felügyelőség feladatkörében megjelölt nyolc pont közül kettőt adott át az FMF-nek, amely azonban a gyakorlatban már korábban is többet végzett ennél, az OMF pedig az 1957-ben történt létrehozása óta a főváros területén úgyszólván semmilyen munkát nem végzett. Így tehát hivatalosan is át kellett venni ezeket a feladatokat, értelemszerűen alkalmazva a tanácson belüli szervezés adottságaihoz. Ennek megfelelően készült el — az ÉM egyetértésével —, az FMF jogkörét és feladatait szabályozó írásos anyag, amelyet a Fővárosi Tanács VB 1961. október 18-i ülésén fogadott el.

Eszerint az FMF a főváros területén ugyanazt a hatáskört és feladatkört tölti be, mint az OMF vidéken, a két szerv egymástól függetlenül működik. Az OMF közvetlen irányító szerve és egyúttal szakfelügyelete az ÉM Műemléki Osztálya, az FMF pedig a Fővárosi Tanács VB VIII. Városrendezési és Építészeti Osztályán belül működik, szakfelügyelete szintén az ÉM Műemléki Osztálya.

A fővárosi műemléki feladatok végrehajtására természetesen meg kellett teremteni a szükséges szervezeti keretet, a létszámot és a hitelt. Az elmúlt év során ezeket a problémákat is rendeztük. Ennek során szorosabb egységbe vontuk a főváros műemlékekkel foglalkozó szerveit, a Felügyelőséget, a Házkezelési Igazgatóság Műemléki osztályát, a Budapesti Városépítési Tervező Vállalat műemléki szakosztályát, és konkrétan le kellett fektetni a társszervekkel való együttműködés teendőit. A HKI Műemléki Osztálya kivált az I. ker. HKI hatásköréből, a Fővárosi Tanács HKI továbbá az FMF kettős felügyelete alá került, és átvette a teljes műemléki beruházói munkát. Ennek megfelelően természetesen létszám és béralap emelést kapott. Ugyancsak megerősödött a BVTV műemléki szakosztálya is, azzal a perspektivikus elképzeléssel, hogy mindinkább a fővárosi műemléki tervezés bázisává válik. A FMF nem rendelkezik kivitelező részleggel, a tanácsi építőiparban viszont rendelkezésre állnak azok a munkaerők, akik a helyreállítások kiviteli részét le tudják bonyolítani. A VB az 1. sz. Építőipari Vállalatot jelölte ki az I. kerületi műemléki munkák kizárólagos végzésére, azzal, hogy a kellő szakemberekkel ellátott műemléki építésvezetőségek szükség esetén a más kerületben levő fontosabb műemlékhelyreállításokat is elvégzik.

Az FMF megnövekedett feladatainak ellátására három fős létszámemelést engedélyeztek. Ezen belül egy művészettörténész is helyet kapott az egyelőre még csak kereteiben létező műemléki kataszter vezetésére, a dokumentációs anyag kezelésére, továbbá az egyes épületek tervengedélyezését megelőző történeti kutatások végzésére.

Az ún. rendeltetészerű használat nélküli, azaz a főváros közterületén levő műemlékeket — amelyek tehát egyetlen vállalat vagy intézmény kezelésében sem állnak — a Felügyelőség saját hiteléből állítja helyre. A hitelforrás tisztázatlansága, továbbá

a Pénzügyminisztériummal való megegyezés hiánya miatt ez a hitel korábban teljesen labilis volt, ami az előtervezést is lehetlenné tette. A Községfejlesztési Alapból történő esetleges juttatásokkal nem lehetett a kérdést megoldani, ezért a VB — a Pénzügyminisztériummal egyetértésben — évi 4 millió Ft rendszeres költségvetési felújítási hitelt biztosít e célra. Így

1. Döbrentei u. 15. régi állapota

2. Döbrentei u. 15. új állapota

tehát a fővárosi műemlékhelyreállítások tanácsi hitele a következőképpen alakul:

1. Saját kezelésben levő, rendeltetésszerű használat nélküli műemlékek helyreállítására és karbantartására 4 000 000,— Ft
2. Műemlék és műemlékjellegű lakóházak felújítására 42 000 000,— Ft
3. Egyházi műemlékek 5 000 000,— Ft

Összesen : 51 000 000,— Ft

Amint látható tehát, a Fővárosi Tanács VB jelentékeny összeget fordít a főváros jelentős műemléki értékeinek helyreállítására, karbantartására. Mindez természetesen fokozottabb követelményt támaszt a műemléki szakemberekkel szemben, a szakszerű és gazdaságos műemlékhelyreállítások megvalósításának érdekében.

*

3. Részlet. Döbrentei utcai házról
(Terv.: Wirth Irén — Papp Melinda)

A főbb elvi feladataink közül elsőnek a műemlékhelyreállítások gazdasági és kultúrpolitikai hasznosításának kérdését emelem ki. Néhány korábbi merev állásfoglalás és intézkedés, továbbá a kellő műemléki felvilágosító munka hiánya következtében a Fővárosi Tanács a fővárosban folyó műemléki munkák irányítását negatívan értékelte. A társosztályok és csoportok körében is hasonló hangulat alakult ki, ami az együttműködéshez nélkülözhetetlen bizalom és megértés légkörének megromlását vonta maga után. Fokozottabb figyelmet kellett tehát fordítani a reális lehetőségek mérlegelésére és a gazdaságosság kérdéseire, a költségkihatások beható vizsgálatára, hogy a kérdés kultúrpolitikai és népgazdasági komplex tényezőit egyaránt figyelembe véve kellő erkölcsi alappal képviselhesük a műemlékvédelem jogos igényeit.

Elsősorban a helyreállítandó épületek a műemléki és esztétikai szempontból nem hangsúlyos és teljesen kifogástalan állapotban levő szerkezeteinek cseréit kellett a minimumra csökkenteni. Figyelmet kellett fordítanunk a lakóházhelyreállításoknál arra, hogy a műemlék, főleg pedig a műemlékjellegű lakóházak helyreállítási költségei csak a valóban indokolt mértékben haladják meg az általános költségcsinát. Ugyanakkor támogattuk a reálisan szükséges helyreállítási költségek előteremtését, követelve a műemlékek speciális helyzete-értéke által kívánt összegeket. Ennek keretében elvileg tisztáztuk, hogy a Várnegyed sajátos történelmi-városképi és műemléki értéke miatt különleges elbírálást kíván. (A VB egyik közelmúltban tartott ülésén ilyen értelmű határozatot hozott.)

Fontos elvi feladatot jelentett a műemlék épületek *gyakorlati* hasznosítása során a romos emlékek megfelelő rendeltetésének biztosítása (pl. Magdolna-torony; Budapesti Történeti Múzeum; Hess András tér 2; Geofizikai Intézet; Apród u. 1–3; Semmelweis-ház stb.). A *kultúrpolitikai* hasznosítás érdekében pedig javaslatot dolgoztunk ki a VB, illetve a Népművelési Osztály számára. Elkészítettük a műemléki magyarázó táblák prototípusát is, amellyel — egyes kiemelkedőbb értékű műemlékek esetében — arra a gyakran felmerülő kérdésre szeretnénk választ adni, hogy *miért* műemlék az illető épület. Elindítottuk — egyelőre még kevés eredménnyel — a főváros műemlékeit bemutató film készítésének ügyét.

Annak érdekében, hogy a műemléki hitelt valóban a legfontosabb objektumokra fordítsuk, egy széles körű bizottsággal felülvizsgáltuk a fővárosi műemlékjellegű épületek jegyzékét. Javaslatunkra az Építésügyi Miniszter 55 épületet törölt a „Műemlékjegyzék”-ből.

A fentiek kívül több más — az előzőknél kisebb jelentőségű, de a napi munka során állandó problémát jelentő, országosan is megoldatlan — elvi kérdést vetettünk fel, amelyekkel kapcsolatban általában a megoldást tartalmazó javaslatot is kidolgoztuk. Ilyen volt pl. az archeológiai területeknek az új építkezéseket megelőző feltárása, a temetők műemléki védelme, az új engedélyezési eljárás kidolgozása stb. Ezekben az elvi munkákban is a Felügyelőség valamennyi munkatársa — napi munkája mellett — aktívan részt vett. E munkák fontosságát aláhúzza az a körülmény, hogy — míg a műemléki kutatás, tervezés és helyreállítás az országban igen sok helyen — és sajnos sokféleképpen is — folyik, ezeknek az alapvető kérdéseknek a megoldása kizárólag az ÉM Műemléki Osztály és a két Felügyelőség munkájától függ.

*

A konkrét munkákkal kapcsolatos elvi kérdések között — mint amilyen pl. az Erzsébet híd helyreállításával, a tabáni romterülettel, vagy Aquincum helyreállításával felmerülő problémák, amelyekkel bővebben nem foglalkozhatom — különleges helyet foglalt el a *Várnegyed komplex helyreállításának* ügye. Ezzel kapcsolatban

4. Fortuna u. 5. új állapota
(Terv.: Lipták Irén)

1961-ben elsősorban a problémák felderítését és az alapvető kérdés: a foghíj-beépítések ügyének tisztázását tűztük ki célul.

Mint ismeretes a vári foghíjak OTP lakóházak céljára történő beépítése — igen biztató indulás után — abbamaradt, főleg gazdasági természetű okok miatt. Emellett gátolta a kérdés megoldását a vári foghíjakkal kapcsolatos számos vita, a rendezetlen elméleti és gazdasági kérdések. E kérdések feldolgozására egy társadalmi bizottságot hívtunk össze valamennyi érdekelt szakterület képviselőjének bevonásával. A bizottság főfeladata egy ankét előkészítése, az eddig elkészült tervek elemzése és bizonyos alapelvek kidolgozása volt.

Az 1961. december 6-án rendezett ankéton igyekeztünk megcáfolni azt az álláspontot, amely nem tartja szükséges-

nek vagy sürgősnek a vári foghíjak beépítését (cáfolják ezt a feltárt és állandóan pusztuló rommaradványok, a Várnegyed csomópontján meredező városképei is), igyekeztünk megfogalmazni a műemléki-városképi előírásokat, szakítva azzal a korábbi gyakorlattal, amely valamennyi vári foghíj esetében azonos módon értelmezte a „modern, de beleilleszkedő” tág megfogalmazását. A Várnegyed városképi karakteréből következő főbb városképi kategóriák szerint fogalmaztuk meg, hogy az egyes foghíjak esetében, mit értünk „beleilleszkedésen”. Foglalkoztunk továbbá az előkészítő munkák, a tervezést megelőző adatszolgáltatás problémáival és a foghíj-beépítések gazdasági kérdéseivel. A gazdasági mutatók elemzése arra az érdekes eredményre vezetett, hogy a foghíj-beépítések gazdasági konzekvenciáit sem lehet egységesen kezelni. Az egy lakásra eső költségek ugyanis rendkívül nagy szórást mutatnak 235 000 Ft-tól egészen 485 000 Ft-ig. A reális lehetőségek mérlegelésével és a tervek tanulmányozásával meghatároztuk azt a lakás átlagárát, amit az OTP számára is elfogadhatónak tartunk (230—240 000 Ft) különös tekintettel a Vár fontosságára és az itt építendő lakások magasabb áron való értékesíthetőségére. (Az ankét utáni tárgyalások e kérdésben eredményre vezettek, és megindult az építkezések konkrét előkészítése.) Az általános elvi kérdések mellett az eddig elkészült tervek elemzésével is foglalkoztunk, ennek eredményét a kiállításon írásban tettük közzé.

A Várnegyed helyreállítása a foghíj-beépítésen kívül természetesen számos egyéb problémát is jelent. Így pl. az elmúlt évben meg kellett oldani a vári lakosság régi kívánságának, a 16 tantermes iskolának a hely kijelölését. Ez rendkívül nehéz problémát jelentett, amelyben minden szempontból tökéletes megoldást nem is lehetett találni. Figyelembe véve azt a néhány beépíthető területet, ami méreteiben megfelel egy 16 tantermes iskola céljaira, a VB úgy döntött, hogy a Tárnok u. 9—13. sz. — eredetileg OTP foghíj céljaira kijelölt — telken épül fel az iskola. A tervezés számára nyilvánvalóan komoly — bár nem megoldhatatlan — problémát jelent, hogy a kis homlokzati szélességű lakóházak ritmusától determinált utcaképet ne bontsa meg a szélesen elhúzóódó épület, éppen a térbe való csatlakozásnál.

Munkánk során gazdát kellett találni néhány romos vagy helyreállítás alatt álló épületnek, meg kellett vizsgálni a vári középületek és egyházi tulajdonban levő épületek kérdését stb. Természetesen ezekkel kapcsolatban közlekedési és kommunális

problémák is felmerültek. Világos tehát, hogy a Várnegyed minél előbbi, lehetőleg 1965 végére történő helyreállítása egy komplex terv elkészítését teszi szükségessé, amelyben valamennyi — kellően koordinált — feladat szerepel. (A terv 1962 elején elkészült, és a VB elfogadta.)

Ezzel át is térek az 1961. évi helyreállítások vázlatos ismertetésére, inkább áttekintést, mint szakmai leírást kívánva adni, az utóbbi ugyanis túlnőne a rendelkezésre álló hely keretein.

II. A Fővárosi Tanács VB hiteléből 1961. évben végzett műemléki helyreállítások

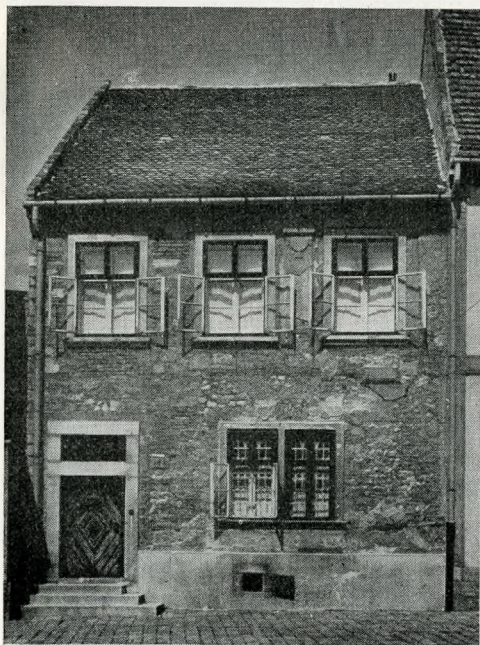
a) Lakóház-helyreállítások

Az elmúlt évben a főváros lakóházfelújítási hiteléből 32 440 263,— Ft-ot fordított műemlék és műemlékjellegű lakóház helyreállítására, a következő évi munkák előkészítéseként pedig 1 734 865,— Ft-ot tervezési munkára. Ebből 26 lakóház helyreállítása készült el (12 a Várnegyedben, 14 a főváros más területén), 30 lakóházhelyreállítása pedig áthúzódott az 1962. évre.

Az 1961-ben elkészült lakóházhelyreállítások a következők voltak : I., Battyhány u. 25., I. Bécsikapu tér 8. (részleges helyreállítás), I. Döbrentei u. 15., I. Hajadon u. 2., I. Fortuna u. 5 és 19., I. Fő u. 3., I. Országház u. 9. (Bartók archívum) és 27., I. Szarvas tér 1. I. Uri u. 3., 19. 20. 45. és 58., V. Kossuth L. u. 1., V. Múzeum krt. 5. és 29., VII. Majakovszkij u. 47., IX. Szamuely u. 60., IX. Tolbuczin krt. 13 és 15., XII. Diana u. 25/c. (Óra villa) és XII. Mátyás kir. u. 14.

Az 1961-ben vagy korábban megkezdett átmenő helyreállítások.

I. Attila u. 15., Battyhány tér 4. (v. Fehérkereszt fogadó), Donáti u. 32., Hess A. tér 3. (Vörös Sün-ház), Pettermenn bíró u. 4., Országház u. 2. és 22., Tancsics M. u. 13.,

5. Fortuna u. 19. régi állapota

6. Fortuna u. 19. új állapota (Terv: Papp M.)

7. Fő u. 3. helyreállított homlokzata (Terv: Kiss Edith)

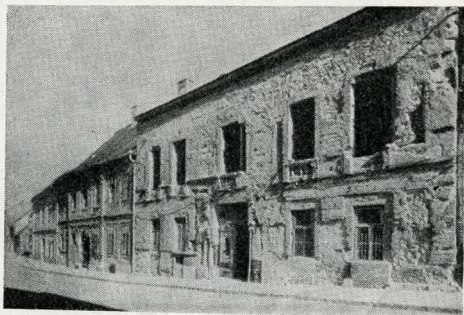
Úri u. 13. 40. és 52., Ybl M. tér 2., 5. és 6., II. Frankel L. u. 50–52. (v. Fekete Sas fogadó), V. Beloianisz u. 7–9., Martinelli tér 5. (Rózsavölgyi-ház), Múzeum krt. 7. (v. Unger-ház) és 21., Petőfi S. u. 3. (v. Trattner Károlyi-ház), Tolbuchin krt. 4., 6. és 8., VI. Paulay E. u. 1., Vasvári Pál u. 6. és 8., Vörösmarty u. 9., VII. Dob u. 3., Rumbach S. u. 9., VIII. Mária u. 10.

Az elmúlt időszakban a lakóház-helyreállítások legfőbb gátlóköörülményei a HKI Műemléki Osztály szervezeti, létszám, béralap stb. kérdéseinek rendezetlensége, a szükséglakás probléma, az általános HKI szempontok és a műemlékhelyreállítás követelményei közötti ellentmondások, továbbá a hosszan nyúló engedélyezési eljárások voltak. Ezek közül az elsőt, a másodikat lényegében sikerült megoldani, illetve megindítani a megoldás felé vezető úton. A HKI Műemléki Osztálya, kikerülve az I. ker. HKI hatásköre alól, a Fővárosi Tanács HKI és az FMF kettős felügyelete alá került, így rendeződtek azok a belső feltételek (az irányítás kérdése, létszám, béralap, prémium feltétel stb.), amelyek eddig gátolták a munkát. A Fővárosi Tanács HKI hasznos segítséget nyújtott e fontos feltételek biztosítása terén. Mint ismeretes, a műemlék lakóházak legnagyobbbrészt fődémcsérés helyreállítást kívánnak. Ennek következtében a lakókat a helyreállítás során többször szükséglakásba kellett telepíteni. A kellő számú szükséglakás hiányában, a vállalat nem kapott munkaterületet, ami a tervteljesítést gátolta, kötbérfizetést vont maga után, végső soron pedig arra vezetett, hogy a műemléki lakóházakra biztosított összeg egy részét más célra kellett fordítani. Ennek az állapotnak a megszüntetésére a Fővárosi Tanács HKI-in történt

megbeszélés érdekében száz szükséglakást kapott a Műemléki Osztály, továbbá a Várnegyed területén néhány romos lakóház helyreállításával is enyhíteni tud ezen a problémán. Megjegyzendő, hogy az utóbbiak elsősorban a helyreállításkor kieső bérlemények pótlását szolgálják.

Itt elérkeztünk egy másik igen fontos kérdéshez. A korszerű műemlékhelyreállítás követelményei egyértelműen előírják, hogy a mai funkciót betöltő műemlékeket a helyreállítás során alkalmassá kell tenni e funkciók tökéletes kielégítésére. Mivel a műemléket „feltétlen fenntartandó” épületnek nyilvánítja a műemléki törvény, a jelenlegi funkció betöltésére való alkalmassá tétel feltétlen megtérül a használat során. De kultúrpolitikai szempontból sem engedhető meg, hogy pl. egy műemlék lakóház egyben egészségtelen, korszerűtlen lakást jelentsen. Az esetek túlnyomó többségében a műemlékileg értékes eredeti konfiguráció megtartása mellett korszerűsíthetők műemléki lakóházaink. Természetesen igen hasznos lenne, ha az alaprajzot is teljes egészében megőrizhetnénk, azonban a mai ember lakóigényének reális figyelembevételével kell eljárunk: azaz nem kényszeríthetjük a 150 év előtti polgár lakását a ma emberére. A helyreállítás során tehát komfortban többet, szobaalapterületben kevesebbet igényel a mai lakás. Mindemellett, helyes lenne, ha minden kor jellemző lakástípusáról néhányat védeni tudnánk, a műemléki-kultúrtörténeti szempontok figyelembevételével. Helyes továbbá az a törekvés is, amely a tartalom és forma ilyen konfliktusába került műemléki lakóházaknak új rendeltetést keres, és így a régi alaprajzi elrendezés megtartását inkább teszi lehetővé. Ennek a törekvésnek a helyességét bizonyítja az Országház u. 9. sz. ház, Bartók archívum céljára történt helyreállítása. Az esetek többségében azonban a kérdés a következőképpen vetődik fel: az ember mai lakóigénye és a korszerű műemlékhelyreállítás egyaránt a műemlékhelyreállítással párhuzamosan a lakáskorszerűsítést is szükségessé teszi.

Ezzel szemben viszont a lakóház felújításokra vonatkozó jelenlegi rendelkezések — egyébként — teljesen indokolt módon — csak bizonyos korlátok között engedik meg a korszerűsítést, sőt magát a lakóház felújítását is. Természetes, hogy egy bizonyos idő után szanálандó lakóházra nem érdemes közel annyit költeni, mint egy új épületre. A műemlék fogalma azonban a távlati fenntartással egyenlő, tehát sajátos elbírálást jelent. (Kisebb mértékben vonatkozik ez természetesen a műemlékjellegű házakra, amelyeknél csak

8. Országház u. 9. régi állapota

9. Országház u. 9. új állapota
(Terv: Boross László)

10. Szarvas tér 1. új állapota (Terv: Imrényi Szabó Imre—Lipták Irén)

egyedi, komplex elbírálás útján dönthető el a kérdés.) Ez a kérdés tehát jelenleg rendezetlen, a két egymásnak ellentmondó rendelkezés gátolja a munkát. Helyes lenne kidolgozni a műemléki lakóházak helyreállítására és lakáskorszerűsítésére vonatkozó, a gazdasági kérdéseket is tartalmazó általános rendeletet.

További problémát jelent végül a helyreállításokat megelőző engedélyezési eljárás elhúzódása. A terveket ugyanis bizonyos esetekben nemcsak az FMF és a Fővárosi Tanács HKI bírálja el, hanem az E. M. Műemléki Osztálya, ill. Lakás és Kommunálpolitikai Főosztálya. Ezen a problémán a legújabb gyakorlat, a gyorsított eljárás bevezetése igyekszik segíteni.

Részben a már ismertett körülmények következtében még mindig igen hosszú az egyes lakóházak helyreállítási ideje. Az objektív akadályok csökkentése mellett a HKI Műemléki Osztályának is jobb munkát kell végeznie, ennek megjavítása érdekében.

A Műemléki Osztály egyébként jól dolgozott, az egyes lakóházak esetében elkövetett kisebb hibákat elsősorban a jó előkészítő munkával, még inkább azonban a műszaki ellenőrök állandó szakmai továbbképzésével lehet kiküszöbölni. Az Osztály a napi munkája mellett az építőipari technika fejlődésével is igyekszik lépést tartani. Ennek egyik eredménye, hogy a Várnegyed lakóházait műanyag (Mfix) festékekkel színeztük, az eddigi tapasztalat szerint jó eredménnyel. Ezzel a helyreállítások egyik legnagyobb problémáját a műemléképületeknél az általánosnál is fokozottabb mérvű elszíneződést sikerült kiküszöbölni. Nyilván jelentékeny színvonal emelkedéssel — és egyben gazdasági előnyökkel is — jár, a kutató-feltáró brigád megerősítése és egy freskó-restaurátor művész felvétele.

b) A saját kezelésben levő (rendeltetésszerű, használat nélküli) műemlékek helyreállítása

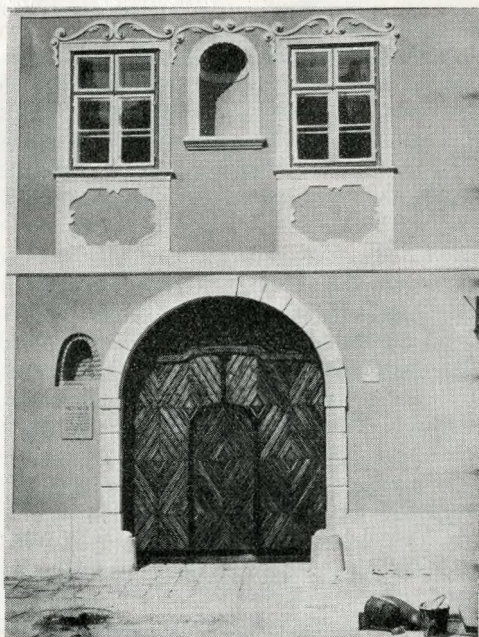
A Felügyelőség saját hitelből — az OMF-hez hasonlóan — elsősorban az ebbe a csoportba tartozó műemlékek helyreállítása folyt. A két legnagyobb munka a Magdolna és Miklós torony helyreállítása volt.

A *Magdolna torony* helyreállítási munkái során a — toronysisak helyreállítását követően — a copf előcsarnok és a középkori lépcsőtorony rekonstrukciója folytatódott (Tervező: dr. Csemegi József — Budai Aurél; kivitelező: Fővárosi 5. sz. Építőipari Vállalat), és a templom egyes építési periódusait bemutató, a romkert kialakítását megelőző feltárás, törmelék eltávolítás folyt (240 000,— Ft). Tisztázódott a torony rendeltetése is: a csatlakozó romkerttel együtt a Budapesti Történeti Múzeum kezelésében levő helytörténeti kiállítás létesül itt, amely elsősorban az egymásra épülő több középkori templom emlékanyagát és rekonstrukcióját mutatja be. Emellett a copf templom maradványainak konzerválásával ezt a későbbi periódust is szeretnénk bemutatni. A torony helyreállításának irányelvei és ütemezése is elkészült, 1962 végére irányozva elő a befejezést. A tervezésre és művezetésre (torony belső és keleti fal kialakítása) az elmúlt évben 59 000,— Ft-ot fordítottunk. A romkert tervezése eddig 66 000,— Ft-ot igényelt, ami nagyrészt áthúzódott az 1962. évre. A kivitelezés 1963. végére készül el.

A *Miklós torony* helyreállítására az elmúlt évben 98 000,— Ft-ot költöttünk (Tervező: dr. Csemegi József—Budai Aurél. Kivitelező: Fővárosi 1. sz. Építőip. Váll.). — A kivitelezési munkák során a falak megkutatásával érdekes új eredmények születtek. Többek között a Várnegyedben a XIV—XV. században tipikusnak mondható fehér vagy sárga alapon piros festéssel húzott kváderes csikozás, továbbá a

11. Úri u. 45. régi állapota

12. Úri u. 45. részlet az új állapotról
(Terv: Lipták I.)

13. Üri u. 58. régi állapota

14. Üri u. 58. új állapota (Terv: Borsos László)

nyugati bejárati nyílás feltárása (a bautzeni emlékmű másolata mögött). Ennek visszaállítása valószínűleg az esetleg itt minden különösebb indok nélkül elhelyezett másolat múzeumba helyezését teszi szükségessé. A Miklós torony tervezési munkáira és a tervezést megelőző tudományos dokumentációjára 88 000, — Ft-ot fordítottunk.

Kisebb léptékű, de igen újszerű és ezért talán érdeklődésre számot tartó munka volt az óbudai Raktár utcai *Cella trichora* rekonstrukatív jellegű állagbiztosítása (Tervező : Pfannl Egon; kivitelező : Országos Műemléki Felügyelőség.). A helyreállítás itt egyrészt azt a speciális, de műemléki munkáknál nem egyedülálló feladatot adta számunkra, hogy a csak alapjaiban létező, ókeresztény temetőkápolnáról a nagyközönség számára is világos képet adjunk. Másrészt a szintén itt előkerült különböző időben készült és látszólag teljesen rendezetlenül haladó, római lakóház maradványok állagbiztosításával egyúttal itt is áttekinthető és közérthető megoldást kellett találnunk. Az előző feladatot lényegében hagyományos módon oldottuk meg, elválasztó lapos téglasorral, a burkolat bemutatásával, a falkorona alaprajzi metszetszerű kialakításával és rekonstrukciós ábráival. A másik feladatnál a tervezőnek azt az irányelvet adtuk, hogy azonos időben készült falmaradvány-szakaszok, azonos színű kővel való kiegészítésével és azonos magasságban való felfalazásával olyan képet alakítson ki a romterületről, hogy ránézésre azonnal kirajzolódjék az egy-egy időkeresztmetszetet tükröző állapot. Ezt a feladatot — úgy vélem — sikerült eredményesen megoldani. Ebben nagy szerepe volt az Országos Műemléki Felügyelőség kiváló kivitelező munkájának.

Az elmúlt év során készült el az Ybl bazár helyreállítása, ahol a KISZ Központi Vezetőség kezdeményezésére ifjúsági park létesült. Ezen a munkán is lemérhető, hogy a műemlékhelyreállítások *kivitelezésénél* is milyen fontos az erre a munkára specializált szakemberekből álló gárda létrehozása. A főváros viszonylatában ezt az említett VB-határozat kapcsolatos részének mielőbbi végrehajtásával és kellő káder-utánpótlás biztosításával érhetjük el.

Az említett helyreállításokon kívül elö kellett készítenünk — a most már stabilizált hitelre építve — a következő év helyreállításait. Ennek során a következő tervezési munkák készültek :

A Várnegyed keleti oldalán, a Halászbástyától a Dísz térig terjedő várfal szakasz helyreállítási terve. A margitszigeti Ferences romokon végzett feltárások tud. dokumentációja. Fő utca 41—43. homlokzathelyreállítása. Gül Baba türbéjének helyreállítási terve.

Tanulmányterv készült a Hess A. tér 1. sz. épület helyreállítására, elkészült a vári foghíj-ankét dokumentáció, a műemléki magyarázó táblák prototípusa, a műemléki nyilvántartáshoz szükséges fényképek stb.

Megindítottuk a főváros egyik legfontosabb műemlékvédelmi feladatának, az Aquincumi római romterület helyreállítási munkálatainak előkészítését. Kialakítottuk a tervezés irányelveit, és — az 1961-ben végzett kisebb állagbiztosító és tereprendezési munkákkal párhuzamosan — megbíztuk a BVTV-t a helyreállítási tervek elkészítésével.

c) Egyházi rendeltetésű épületek

Az elmúlt évben átmenetileg — az OMF bonyolította a fővárosi műemlék-templomokra rendelkezésre álló 5 millió Ft beruházási munkáját. Így ezzel nem kívánok bővebben foglalkozni. Az 1961. évi hitelből elkészült a Tabáni és az Örökimádás templom helyreállítása és az Egyetemi templom helyreállításának egy része. Elkészült továbbá az 1962. évi helyreállításokhoz szükséges tervezés (Deák téri ev. t., Szervita t., Terézvárosi t.) Az egyházi műemlékek hiteléből végzendő munkát 1962. január 1-től a Fővárosi Műemlék Felügyelőség bonyolítja le.

III. Hatósági engedélyezési munka

A Fővárosi Műemlék Felügyelőség munkája túlnyomó részét a főváros területén folytatott nagyszámú műemlékhelyreállítással kapcsolatos tervek műszaki-hatósági véleményezése jelentette. Az elmúlt évben főfeladatként az esetenként több hónapos engedélyezési eljárásnak az előírt 30 napon belültre való szorítása és a tervek engedélyezés előtti minél gyakoribb konzultálása volt. A restancia felszámolása a VIII. Osztály utasítására történő ilyen irányú célkitűzése keretében történt, és az év közepén lényegében befejeződött. Ettől kezdve elmaradt ügyirat nem volt a Felügyelőségen. A konzultációval kapcsolatos tervünket a kis létszámra való tekintettel csak részben sikerült végrehajtanunk.

Az év folyamán — a számos érdekes vári lakóházhelyreállítás engedélyezési eljárása és a tervezés kezdetén adott műemléki instrukció mellett — különleges helyet foglalt el a Deák téri ev. templom, az I. Úri u. 49. (az MTA kutató intézetei) és a Nagytétényi kastély engedélyezési eljárása. Ezekkel a tervekkel behatóbban foglalkoztunk, és általában a beruházóval és a tervezővel egyetértésben adtuk meg a műemléki hozzájárulást. A Deák téri templom tervengedélyezési eljárása igen elhúzódott, mivel előbb két eltérő terv között kellett dönteni, majd az UVATERV megújította saját tervét, és így egy harmadik alternatívával is foglalkoznunk kellett.

Az engedélyezett munkák színvonalának emelése érdekében elsősorban olyan módszer kialakítására törekedtünk, amely a tervezési program kiadása és a tervezővel való konzultálás során érvényesíti a műemléki szempontokat, és így a kész terveken minél kevesebb lényeges változtatást kell előírniunk. Emellett az elvi feladatok során elkészítettük az új engedélyezési eljárás vázlatát.

Komoly problémát jelent — úgy vélem országos viszonylatban is —, hogy a Műemléki Felügyelőségek többnyire csak akkor foglalkoznak a műemlékekkel, ha éppen helyreállításuk folyik, vagy ha valami különös probléma merül fel velük kapcso-

15. Majakovszkij u. 47. sz. ház helyreállítás után (Terv: Kacziba Ferenc)

latban, főleg bejelentések alapján. Megoldatlan kérdés a műemlékek *rendszeres ellenőrzése*, amelyet nem a külső körülmények, hanem a Felügyelőség előre meghatározott, tervszerű rendje szab meg. A főváros területén ez nem megoldhatatlan kérdés. Segítene ezen, ha — az elmúlt évben kidolgozott tervünk szerint — létrehoznák a Fővárosi Műemléki Bizottságot, a Felügyelőség pedig OMF-hez hasonló területi felelős rendszert építené ki, amely a rendszeres ellenőrzést is meg tudná valósítani.

IV. Tudományos munka

Sorrendben talán — az általános elvi feladatok után — a tudományos munkával, a szakszerű helyreállítások és engedélyezések nélkülözhetetlen előfeltételével kellett volna kezdenem a beszámolómat. A *tényleges* rangsort viszont a jelenlegi sorrend tükrözi. Sajnos ezen a téren az FMF az elmúlt évben úgyszólván csak annyit tett, amennyi az egyes tervekkel foglalkozó építészek erejéből telt. Művészettörténész az elmúlt évben csak mellékfoglalkozás formájában és rövidebb ideig dolgozott a Felügyelőségen. A dokumentáció rendezését is jórészt egyik építész-mérnök munkatársunk végezte, egyéb feladatai mellett. A műemléki kataszteranyag felfektetése az előző években szépen megindult, elkészültek az egyes épületek dossziéi a szükséges betétlapokkal, ezeket azonban még nem sikerült tartalommal megtölteni.

A Fővárosi Műemlék Felügyelőség speciális szervezeti adottságainak megfelelően a tudományos munka egy részét az ugyancsak a Fővárosi Tanácshoz tartozó Budapesti Történeti Múzeum munkatársai végzik. A múzeum régészei és művészettörténészei különösen a vári lakóházak helyreállítását megelőző kutatás és a tudományos dokumentációk elkészítése terén nyújtottak értékes segítséget a fővárosi műemlékvédelem számára. Ma már a főváros területén csak azokat a helyreállítási terveket fogadja el a Felügyelőség, amelyek az előzetes kutatást és részletes fotó, ill. felmérési anyagot tartalmazó dokumentációval rendelkeznek. Vannak olyan újabbkori épületek, amelyeknél a Felügyelőség segítségével maga a tervező végzi az előzetes kutatást. A korábbi, középkori alapvetésű épületeknél és valamennyi vári épületnél a régész közreműködése feltétlenül szükséges. Megjegyzendő, hogy a HKI Műemléki Osztály feltáró csoportját egy tanulmányai befejezése előtt álló régész vezeti, akit esetenként az egyes épületek régészeti problémáinak megfelelően kijelölt múzeumi régész és a tervező építész irányít. Általában igen kívánatos lenne, ha a helyreállítást megelőző feltárás és felmérés minden esetben a régész és a tervező építész közös munkájával

készülne, és a Felügyelőség által megszabott egységes jellegű dokumentációk készül-
nének.

A munka jelentékeny színvonal-emelése várható a freskórestaurátor munkába
állításától, aki nyilván újabb és újabb érdekes anyag gazdaságos megőrzésével emeli
a helyreállítási munkák színvonalát.

Itt kell megemlítenem a műemlékhelyreállítási munka egyik igen lényeges — és
meglehetősen elmaradott — részét: a technikai-technológiai fejlesztést. Ma már a
legtöbb ipari és tudományos területen kialakult, vagy legalábbis kialakulóban van a
legújabb anyagvizsgáló és konzerváló anyagok és módszerek alkalmazása. Így pl. a
régészetben és a képzőművészeti alkotások restaurálásában használják az izotópopokat,
a műanyagokat stb. A műemlékhelyreállítás, illetve a falkutatás és konzerválás lénye-
gében ma sem áll technikailag fejlettebb fokon, mint fél századdal ezelőtt. Igen fontos
tehát, hogy ezt a kérdést is napirendre tűzzük.

Az FMF az elmúlt évben szóban és írásban több ízben megkereste az Építési
Igazgatóságot, hogy a műemlékhelyreállításra kijelölt Fővárosi 1. sz. Építőipari
Vállalat műszaki fejlesztési tervébe ezt a témakört is beiktassa. Ezenkívül mi is el-
indítottunk egy kísérletsorozatot szintelen, lélegző műanyag-lakkal való falkonzervá-
lás kikísérletezésére.

*

A fentiekben igyekeztem rövid áttekintést adni az FMF 1961-ben végzett műem-
lékvédelmi munkáiról, inkább főbb elvi problémákra, mint egyébként igen fontos napi
apró munkára helyezve a súlyt. Ezzel is aláhúzni kívánom, hogy a Fővárosi Műemlék
Felügyelőségnek a legfőbb feladata a főváros széles körű műemlékvédelmi tevékeny-
ségének összefogása és határozott elvi irányítása. Az elért eredményekre építve, a
még fennálló problémák megoldásával remélhetőleg sikerülni fog a munka színvona-
lát a főváros műemléki értékeinek megfelelő szintre emelni.

Zádor Mihály